

KS. WŁADYSŁAW ZUZIAK

AKSJOLOGIA LOUISA LAVELLE'A
WOBEC PONOWOCZESNEGO
KRYZYSU WARTOŚCI

Wydawnictwo WAM

Kraków 2012

m y ś l f i l o z o f i c z n a

● WPROWADZENIA ◆ PANORAMA ZAGADNIEŃ ■ HISTORIA MYŚLI FILOZOFICZNEJ
★ MONOGRAFIE ▲ ROZPRAWY

Komitet Naukowy

prof. dr hab. Adam Węgrzecki

ks. dr hab. Józef Bremer SJ, prof. Ignatianum/UJ

★ W. Zuziak, *Aksjologia Louisa Lavelle'a wobec ponowoczesnego kryzysu wartości*

W przygotowaniu:

● R. Sokolowski, *Wprowadzenie do fenomenologii*

Seria *Myśl Filozoficzna* poświęcona jest kluczowym dylematom nurtującym od zawsze umysł i serce człowieka i stanowiącym punkty ogniskujące refleksję filozoficzną w dziejach myśli, szczególnie zachodnioeuropejskiej.

Jej zamiarem jest udostępnienie fachowych opracowań poszczególnych zagadnień filozoficznych oraz zachęcenie do podjęcia, samodzielnie, przygody filozofowania.

Publikacje Serii, przygotowane przez wybitnych specjalistów, adresowane są do osób zajmujących się filozofią oraz do tych, którzy nie będąc profesjonalistami w tej dziedzinie, pragną rzetelnej wiedzy oraz panoramicznego oglądu problematyki filozoficznej.

© Wydawnictwo WAM, 2012

Recenzja wydawnicza
Prof. dr hab. Adam Węgrzecki
Dr hab. Jacek Migasiński, prof. UW

Redakcja naukowa
dr Andrzej Gielarowski

Korekta
Dariusz Godoś

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

Skład
Edycja

ISBN 978-83-7767-102-3

Publikacja dofinansowana z dotacji na utrzymanie potencjału badawczego
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
przyznanej przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2012

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

Przedmowa

Louis Lavelle (1883–1951) był jednym z najbardziej znanych i cenionych filozofów francuskich pierwszej połowy XX wieku¹. W Polsce jednak recepcja jego dorobku jest dosyć skromna. Nie ma tłumaczeń jego dzieł, niewiele jest opracowań i artykułów na ich temat. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że Lavelle, współtwórca francuskiej „filozofii ducha”², był następcą Henriego Bergsona i Emmanuela Le Roya, a poprzednikiem Maurice’a Merleau-Ponty’ego na sławnej katedrze filozofii Collège de France, to trzeba przyznać, iż jego polska bibliografia nie jest adekwatna do roli, jaką ten myśliciel odegrał w rozwoju współczesnej filozofii³.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka i muszę przyznać, że sam długo wahałem się przed podjęciem gruntowniejszych studiów nad twórczością tego filozofa. Przede wszystkim pisma Lavelle’a, czy to

¹ Niemiecki filozof Karl Albert pisał, że „Louis Lavelle jest z pewnością słusznie zaliczany do najwspanialszych myślicieli francuskich naszego stulecia”, K. Albert, *Studia o historii filozofii*, tłum. B. Baran, J. Marzęcki, Warszawa 2006, s. 805. Por. także: T. Gadacz, *Historia filozofii XX wieku*. Nurty, t. 1, Kraków 2009, s. 446; R. Le Senne, *Louis Lavelle*, „Giornale di Metafisica”, 7, 1952, s. 405–406.

² L. Lavelle i R. Le Senne 1 marca 1934 roku ogłosili wspólny „Manifest inauguracyjny”, którym zainicjowali powstanie serii wydawniczej *Philosophie de l’esprit*, mającej na celu „odnowienie metafizyki”. Nazwą tej serii określano potem cały nurt międzywojennego spirytualizmu francuskiego.

³ Warto prześledzić inspiracje myślą Lavelle’a, w poglądach filozofów wymienionych przez T. Gadacza: J. Guittona, M. Merleau-Ponty’ego, M.F. Sciacca, G. Marcela, J.-P. Sartre’a, E. Lévinasa, V. Jankélévitcha, P. Ricoeura, M. Nédoncelle’a, J. Derridy (Por. T. Gadacz, *Historia filozofii XX wieku*, dz. cyt., s. 488). Dostrzegalny jest również wpływ poglądów L. Lavelle’a na myśl filozoficzną G. Bastide’a, dotyczący teorii wartości i jej związków z metafizyką oraz pojmowania autentyczności, nawrócenia i afirmacji. Widoczne są także podobieństwa w koncepcji bycia L. Lavelle’a i J.-L. Mariona. Opracowania porównawcze z zakresu historii filozofii z pewnością pozwoliłyby przywrócić L. Lavelle’owi właściwe miejsce w dziejach myśli współczesnej.

z zakresu estetyki, czy też te podejmujące problematykę moralną, są przesiąknięte niemodnym dzisiaj i w powszechnym mniemaniu archaicznym, myśleniem metafizycznym. Ponadto jest to myślenie mocno ukierunkowane na poszukiwanie w otaczającej nas rzeczywistości śladów potwierdzających istnienie wszechogarniającej harmonii duchowej.

Lavelle nie uważał się za nowatora (choć wiele jego idei wyprzedzało rozwiązania Jeana-Paula Sartre'a, Martina Heideggera czy Emmanuela Lévinasa). Raczej przedstawiał się jako mediator, który tropiąc jednostronność, niepełność czy uproszczenia poszczególnych propozycji filozoficznych, stara się wydobyć z nich okruchy prawdy⁴. Wskutek takiej postawy jego rzetelne poszukiwania rozwiązań komplementarnych i kompromisowych nie były tak łatwe do przyswojenia, jak choćby nośne, także dzięki prowokacjom intelektualnym oraz uproszczeniom dokonywanym przez komentatorów, idee Sartre'a. Znacznie szybciej można „przebić się” do odbiorców z hasłami „śmierci Boga”, „śmierci człowieka”, „końca historii” czy z inną krzykliwą i wystarczająco uproszczoną teorią, która będzie „odkrywać” jakąś prowokacyjnie sformułowaną tezę, o której za kilka lat nikt już nie będzie pamiętał, niż z twierdzeniami, że filozofia jest „osobistym rozważaniem”⁵, że prawda już dawno została nam dana⁶ i że wystarczy uświadamiać ją sobie, rozwijać oraz odnajdując jej znaczenia, oczyszczać z uproszczeń⁷. Zapewne trudno sobie wyobrazić, by szersze oddziaływanie zdobyła w obecnej kulturze filozofia

⁴ Podkreślał, że filozofia, którą proponuje, „nie przynosi żadnych nowości. Jest tylko osobistym rozważaniem, do którego materiału dostarcza nam owa *philosophia perennis*, stanowiąca wspólne dzieło ludzkości, do której wszystkie świadomości powinny mieć dostęp”, L. Lavelle, *La présence totale*, Paris 1934, s. 20.

⁵ Tamże.

⁶ „Od pierwszej refleksji Lavelle miał przecucie, że wszystko już zostało mu dane; że prawda stale ma towarzyszy; że nie jest ona przed nim, ale w nim, że już ją posiada i wystarczy tylko to sobie uświadomić. Taka postępująca świadomość i analiza tego, co L. Lavelle określa mianem «obecności całkowitej» (*la présence totale*) stanowi (...) główną ideę jego filozofii”, C. d'Ainval, *Une doctrine de la présence spirituelle. La philosophie de Louis Lavelle*, Louvain – Paris 1967, s. 11.

⁷ Lavelle'owska „holistyczna” prawda dana, którą odkrywamy w dialogu, bliska jest hermeneutycznej koncepcji prawdy H.-G. Gadamera. Por. rozdział trzeci, przypis 236. Takie ujęcie prawdy miało znosić konsekwencje sporu pomiędzy realizmem i instrumentalizmem.

„zgody i przyzwolenia”⁸, której założeniem jest optymistyczna afirmacja⁹. Co więcej, „nasze czasy nauk ścisłych, techniki, przemysłu i społeczeństwa masowego stawiają rozważanie świata zewnętrznego, «rozważania zewnętrzne», ponad introspekcję”¹⁰, a Lavelle buduje swoje koncepcje w oparciu o eksplorację „doświadczenia wewnętrznego”. Być może jednak taka odmienna perspektywa, zapomniana i zmarginalizowana, okaże się przydatna?

Innym ważnym powodem, dla którego niezbyt często sięga się wspólnie po książki Lavelle’a, jest jego otwarte inspirowanie się katolicyzmem. W jednym z wywiadów w roku 1946 nie wahał się powiedzieć: „Pomiędzy moją filozofią a religią katolicką, do której przynależę, istnieje głęboka harmonia. Katolicyzm daje podstawę życia duchowego, która pozostaje w doskonałej zgodzie z moją koncepcją czasu i wieczności”¹¹. Liczne są jego deklaracje o przywiązaniu do tradycji chrześcijańskiej, chociaż, jak podkreślają komentatorzy jego dorobku, samo „słowo Bóg występuje w dziełach Lavelle’a nader rzadko”¹². Pomimo programowego wzbraniania się przed uprawianiem filozofii religijnej¹³, budując swoją koncepcję intymności duchowej (*la science de l'intimité spirituelle*)¹⁴, nie mógł oczywiście uciec od tej inspiracji. Szczególnie że, jak sam dostrzegął: „Można się zastanawiać, czy życie ludzkie wszędzie tam, gdzie osiąga swój

⁸ Por. A. Devaux, *Louis Lavelle et René Le Senne: Une amitié vouée au service de l'esprit*, [w:] *Louis Lavelle. Actes du Colloque International Organisé pour le centenaire de la naissance de Louis Lavelle* (Agen, 27–28–29 septembre 1985), Recueil des travaux De la Société Académique d’Agen, 3e serie – Tome VII, Agen 1987, s. 79.

⁹ R. Le Senne, *Louis Lavelle*, dz. cyt., s. 421. Lavelle sam przyznawał się wielokrotnie do swojego optymizmu, por. np. L. Lavelle, *Traité des valeurs*, Paris 1951, t. I, s. 722, por. także wstęp Marie Lavelle do tenże, *Conduite à l'égard d'autrui*, Paris 1957, s. 6–7.

¹⁰ K. Albert, *Studia o historii filozofii*, dz. cyt., s. 915.

¹¹ A. Devaux, *Louis Lavelle et René Le Senne: Une amitié vouée au service de l'esprit*, dz. cyt., s. 89.

¹² K. Albert, *Studia o historii filozofii*, dz. cyt., s. 876.

¹³ C. d’Ainval w *Une doctrine de la présence spirituelle. La philosophie de Louis Lavelle* (dz. cyt., s. 17), pisze: „Lavelle starał się bronić przed uprawianiem filozofii religijnej. Chciał uprawiać filozofię, która byłaby do przyjęcia przez wszystkie umysły, otwartą na wszystkich, pozostającą w harmonii z ekumenicznym pragnieniem naszej epoki. Nie zmienia to faktu, że jeśli religia jest uświadomieniem sobie przez człowieka własnej sytuacji stworzenia w odniesieniu do stwórcy, to filozofia Lavelle’a jest bezsprzecznie filozofią religijną”.

¹⁴ Por. L. Lavelle, *De l'intimité spirituelle*, Paris 1955, s. 96 i n.

cel, nie przybiera jednocześnie religijnego charakteru”¹⁵. Współcześnie takie deklaracje nie są zbyt dobrą rekomendacją dla poglądów filozoficznych, a w połączeniu z tezą, że jest to „metafizyka”, nawet mogą ich autora wykluczyć z grona „prawdziwych filozofów”, przynajmniej w oczach całkiem licznej grupy odbiorców.

Dzieła Lavelle’a, co warto podkreślić, dzięki znakomitemu i żarliwemu stylowi, doskonałej kompozycji i rytmice, zjednywały filozofowi wielu wielbicieli, ale jak uszczypliwie wyraził się Gaston Leroux, wzbudzały „estetyczne zadowolenie, które usypia zmysł krytyczny”¹⁶. Zarzut ten jest o tyle słuszny, że wielokrotnie w pismach Lavelle’a obok wnikliwych, rygorystycznie prowadzonych, subtelnych analiz pojawiają się niejasności, które często prowadziły do sprzecznych interpretacji jego myśli. W jakiejś mierze ten brak jednoznacznych definicji jest usprawiedliwiony dziedziną, którą starał się „uchwycić” filozof – dynamicznie rozwijającą się, wciąż stwarzającą się sferę duchową, w której jedynie *rzeczywista* terażniejszość wciąż redefiniuje zarówno przyszłość, jak i przeszłość. Brak jednoznaczności wielu terminów, którymi się posługiwał filozof, nie zachęcał do studiowania jego dorobku myślicieli preferujących badania analityczno-krytyczne. Potencjalnych badaczy zapewne odstręczały też opinie, że jest to raczej literatura niż poważna filozofia, co wiązało się z uprawianą przez Lavelle’a publicystyką filozoficzną. Skądinąd takie wątpliwości wobec piszących zbyt dobrym stylem filozofów nie są czymś wyjątkowym¹⁷.

Zdawałem sobie sprawę z tych obiekcji, studiując dzieła Lavelle’a. Równocześnie jeden z rysów myśli współtwórcy „filozofii ducha”¹⁸ kazał mi się jej bliżej przyjrzeć. Czytając „Manifest inauguracyjny”,

¹⁵ L. Lavelle, *Morale et Religion*, Paris 1960, s. 12, [za:] A. Devaux, *Louis Lavelle et René Le Senne: Une amitié vouée au service de l'esprit*, dz. cyt., s. 90.

¹⁶ L. Lavelle, *Acte réflexif et acte créateur*, „Bulletin de la Société Française de Philosophie”, Juillet–Septembre 1936 (séance du 23 Mai 1936), s. 176.

¹⁷ Wystarczy przypomnieć, że podobne opinie wyrażano wobec F. Nietzschego czy – sięgając bliższego przykładu – J. Tischnera, choć oczywiście znane są przykłady filozofów, którzy „pomimo” dobrego stylu uznawani byli za naukowców, np. H. Poincaré, czy J. Życiński.

¹⁸ Należy pamiętać, że pojęcie *esprit* w języku francuskim oznacza zarówno ducha, jak i umysł (obejmujący wolę i rozum), co może mieć znaczenie dla ostrożnych interpretatorów tego kierunku. W tym drugim znaczeniu rozwijał swoją wersję filozofii ducha, jako hermeneutykę, P. Ricoeur. Jak się wydaje, dla Lavelle’a oba znaczenia były tożsame, co wynika z jego koncepcji świata jako wszechogarniającego, duchowego bycia.

nietrudno bowiem dostrzec, że Lavelle tworzył swoją filozofię w podobnym do współczesnego klimacie intelektualnym. Jego idee powstawały nie tylko dzięki inspiracji francuską tradycją filozofii świadomości, ale też w opozycji do, panujących ówczesnie niepodzielnie, scjentyzmu i materializmu. „Rząd dusz” obu nurtów doprowadził paradoksalnie do zaistnienia warunków, w których powróciły do łask filozofie eksplorujące sferę duchową człowieka. W tym antypozytywistycznym buncie jednym z najważniejszych nurtów był właśnie współtworzony przez Lavelle’a odnowiony spirytualizm. Można zatem zastanowić się wraz z Karlem Albertem, „czy pewnego dnia również «systematyczne» filozofowanie nie przypomni sobie o Lavelle’u i jego egzystencjalnej metafizyce”¹⁹. Być może ten czas już nadchodzi?

Zanim to nastąpi, warto rozważyć, co wnosi taka filozofia w obecne czasy, poza przypomnieniem, że można formułować wizje świata inaczej, że proste recepty wcale nie muszą być najlepsze, że czasem warto „stanąć obok” pędzącego życia i zadumać się nad sensem tego pędu, nad niezrozumiałą, a przecież piękną harmonią świata, który, pomimo różnorodności tworzących go elementów, zachowuje i unaocznia nam swoją jedność. W moim przekonaniu filozofia bycia Lavelle’a i związana z nią aksjologia może ułatwić nam rozumienie świata i nas samych w tym świecie, może okazać się przydatna, wskazując perspektywy tworzenia uporządkowanej wizji świata w rzeczywistości dynamicznie się zmieniającej, jak ma to miejsce obecnie. W książce staram się te przekonania uzasadnić.

W pierwszym rozdziale przede wszystkim relacjonuję poglądy Lavelle’a. Dokonując ich rekonstrukcji, pomijam kwestię rozwoju tych poglądów, koncentrując się na uchwyceniu „ostatecznego” kształtu koncepcji metafizycznej francuskiego filozofa. Ze względu na dostępne, wyczerpujące opracowania metafizycznych aspektów tej filozofii, dokonane przez Jacka Migasińskiego i Tadeusza Gadacza, w tej części jedynie szkicuję poglądy Lavelle’a, podkreślając wątki, które w moim odczuciu były dotychczas nie dość mocno wyeksponowane. Chodzi o egzystencjalizm Lavelle’a, jego koncepcje dynamicznego Aktu-Bycia, urzeczywistniającej się natury, ukierunkowa-

¹⁹ K. Albert, *Studia o historii filozofii*, dz. cyt., s. 905.

nia na aktualizację Ja (poszukiwanie esencji) czy rolę harmonizującej „miłości”. W części tej wskazuję już również na związki koncepcji metafizycznej z aksjologią Lavelle’a. W drugim rozdziale staram się skoncentrować na rekonstrukcji nieznanego polskiemu odbiorcy teorii wartości filozofa²⁰, podkreślając zarazem te metafizyczne założenia, które są dla niej konstytutywne, a także mogą być użyteczne we współczesnych dyskusjach filozoficznych. Warto zauważyć, że w czasach, w których tworzył Lavelle, aksjologia rozwijała się intensywnie i wielowątkowo²¹, natomiast w drugiej połowie XX wieku stawała się ona dziedziną coraz bardziej spychaną na margines dysput filozoficznych²². Obecnie problemy związane z wartościami znów powracają do głównego nurtu filozoficznych rozważań, co jest dodatkowym argumentem za zaprezentowaniem tej – jednej z ważniejszych, a zapomnianej – koncepcji aksjologicznej.

Podjmując próbę rekonstrukcji poglądów francuskiego filozofa, w dużej mierze „oddaję mu głos”, ilustrując jego założenia licznymi cytatami. Równocześnie staram się ukazać niejednoznaczność wielu terminów, którymi posługuje się filozof, nie zamykając ich w upraszczających formułach, gdyż rzetelność naukowa, w moim przekonaniu, nie sprowadza się wyłącznie do takiej klasyfikacji, lecz powinna ukazywać również myśli i idee w ich różnych kontekstach. Prezentacji i rekonstrukcji poglądów Lavelle’a dokonuję poprzez kolejne „przybliżenia”. Staram się z jednej strony przedstawiać poszczególne problemy, z jakimi się zmagał, a z drugiej pozostawić pewien niedosyt w oczekiwaniach czytelnika, który z każdym kolejnym rozdziałem będzie miał więcej pytań niż rozwiązań. Wydaje mi się, że taka

²⁰ Praca doktorska J. Kielbasy, *Relacje między porządkiem ontologicznym a porządkiem aksjologicznym w ujęciu L. Lavelle’a*, jest jedynym znanym mi opracowaniem w języku polskim poruszającym tę dziedzinę.

²¹ W tym czasie swoje koncepcje aksjologii opracowywali neorealiści (George Edward Moore), neokantyści (Heinrich Rickert) i inspirowani psychologicznym empiryzmem Franza Brentano fenomenologowie (Max Scheler, Emmanuel Lévinas oraz, próbujący łączyć fenomenologię z neokantyzmem, Nicolai Hartmann). Teoria wartości Lavelle’a mieści się w nurcie fenomenologicznym, choć inspiracje spirytualizmem w połączeniu z wątkami egzystencjalnymi wpłynęły znacząco na ukształtowanie się jego oryginalnej koncepcji aksjologicznej. Również w Polsce w owym czasie problematyką aksjologiczną zajmowali się m.in. Florian Znaniecki, Władysław Tatarkiewicz i Roman Ingarden.

²² Nie należy jednak zapominać, że w tym okresie duży wkład w prace nad aksjologią mieli krakowscy filozofowie, np. Józef Tischner czy Władysław Stróżewski.

ROZDZIAŁ I

Metafizyka egzystencjalna

1. Wprowadzenie do filozofii Louisa Lavelle'a

1.1 Biografia

Louis Lavelle urodził się 15 lipca 1883 roku w Saint-Martin-de-Villéréal, w rejonie Périgord, w południowo-zachodniej Francji. Wiejskie otoczenie, w którym spędził pierwsze lata życia i do którego powracał przy każdej nadarzającej się okazji, odcisnęło się na jego podejściu do świata i na poglądach filozoficznych. Po przeprowadzce rodziców do Amiens uczył się w tamtejszej szkole podstawowej. Ukończył znane z filozoficznych tradycji gimnazjum w Saint-Étienne, po czym podjął studia filozoficzne w Lyonie, gdzie pod wpływem Arthura Hannequina zainteresował się myślą Immanuela Kanta. Ukończył studia w 1906 roku z tytułem nauczyciela filozofii. Następnie podjął pracę w gimnazjum w Laon, ale równocześnie kontynuował studia uniwersyteckie w Paryżu. Najważniejsze dla jego dalszego rozwoju naukowego były, jak się wydaje, wykłady Octave'a Hamelina i Henriego Bergsona. Wpływ kilkunastu wykładów Hamelina pogłębił zainteresowanie Lavelle'a kantyzmem¹ oraz przyczynił się do stosowania przez niego w szerokim zakresie metody dialektycznej. Z kolei dzieła Bergsona i jego wykłady (na które też uczęszczali malarze, poeci, ludzie związani z polityką, czy tacy filozofowie, jak np. Jacques Maritain) stanowiły dla młodego filozofa

¹ Por. W. Rothkopf, *Der Einfluß Kants auf die Erkenntnismetaphysik Louis Lavelles*, München 1960.

rewolucyjny zaczyn, który wskazał mu, jak przyznał potem, drogę do własnych poszukiwań².

Po studiach w Paryżu jako *professeur agrégé* uczył najpierw, od 1909 roku, w gimnazjum w Vendôme, a następnie, od 1912, w Limoges. Tam poślubił Julie Bernard, z którą miał czworo dzieci. Tam też zastał go wybuch I wojny światowej. Powołany do wojska brał udział w walkach nad Aisne i Somme oraz w bitwie pod Verdun. W marcu 1916 roku został wzięty do niewoli i resztę wojny spędził w obozie jenieckim w Giessen. Czas tam spędzony, jak sam przyznawał, był przełomowy dla ukształtowania się jego koncepcji filozoficznej. Tak mówił o tym okresie w wywiadzie radiowym z 1937 roku: „(...)doświadczenie walki, zagrożenia śmiercią, przerwanie ciągłości zwyczajowego życia rodzinnego i społecznego oraz nietypowe uwarunkowania potrzeb wywołanych uwięzieniem w szczególny sposób sprzyjały, jak sądzę, w moim przypadku i w przypadku innych ludzi mojego pokolenia, skupieniu wewnętrznej uwagi na sobie, by bez żadnego obcego wsparcia znajdować w sobie źródła pomocy (...) Długo rozmyślałem o tym konstytuującym nasze życie doświadczeniu, dzięki któremu uczestniczymy w pewnej całości, z którą nieustannie się komunikujemy, której stale dajemy, od której stale bierzemy”³. W obozie powstaje jego *La dialectique du monde sensible* („Dialektyka świata zmysłowego”), która stanowi wyraz już w pełni ukształtowanych poglądów filozofa⁴. Książka przedłożona została jako rozprawa doktorska wraz z mniejszą pracą *La perception visuelle de la profondeur* („Sposzczenie wzrokowe głębi”) w 1921 roku na Sorbonie. Obie prace zostały bardzo dobrze ocenione przez Léona Brunschvicga i w 1922 roku Lavelle uzyskał tytuł *docteur ès lettres*. Jako doktor podjął pracę zaraz po wojnie w gimnazjum w Strasburgu i uczył tam do roku 1925. Następnie przez 15 lat był wykładowcą w prestiżowych paryskich liceach: Saint Grand, Condorcet, Henri IV, Louis

² L. Lavelle, *Leçon inaugurale faite au Collège de France le 2 décembre 1941*, Paris 1942, s. 16–22.

³ Cyt. za: K. Albert, *Studia o historii filozofii*, dz. cyt., s. 811.

⁴ W przedmowie do drugiego wydania *La dialectique du monde sensible*, Paris 1954, s. V, jego siostra Marie podkreślała, że „gdy pisał tę *Dialektykę świata zmysłowego*, miał już plan dzieła metafizycznego, które miało wypełnić mu życie; tym dziełem była *Dialektyka wiecznej obecności*, której jednak nie miał już czasu napisać”.

le Grand. Od 1932 roku wykładał również na Sorbonie. Ponadto aktywnie uczestniczył w życiu intelektualnym stolicy Francji. W 1928 roku, po sześciu latach od opublikowania *La dialectique du monde sensible*, ukazała się książka *De l'Être* („O Byciu”), która miała być pierwszym tomem planowanego dzieła *La dialectique de l'éternel présent* („Dialektyka wiecznej obecności”). Lavelle swoje rozważania dotyczące bycia podejmował niejako wbrew panującym modom intelektualnym i, jak podkreśla Jacek Migasiński, „niewątpliwie należy do nurtu «przełomu antypozytywistycznego»”⁵. Jak sam Lavelle podkreślał w przedmowie do powojennego wydania *De l'Être*: „Przed około dwudziestu laty przywracanie w filozofii problemu bycia mogło się wydawać swego rodzaju paradoksem: nie było wówczas pojęcia bardziej krytykowanego (...). Ppozytywizm i kantyzm triumfowały: nie mogliśmy mieć nadziei na poznanie niczego więcej prócz zjawisk, ich sposobu przyporządkowania lub warunków logicznych, które pozwalają nam je myśleć. Czy musieliśmy ograniczać się do stwierdzenia, że zjawiska wystarczają same sobie i są zjawiskami niczego?”⁶. Zdaniem niektórych krytyków *De l'Être* było dziełem przełomowym⁷, zapowiadającym egzystencjalizm. Jego wydanie rozpoczyna okres niezwyklej aktywności pisarskiej Lavelle'a. Od 1930 roku rozpoczął publikację felietonów filozoficznych pod wspólnym tytułem „Chronique philosophique” w „Le Temps”. Publikując felietony, zainteresował się problematyką moralną, czego efektem była praca *La conscience de soi* („Świadomość siebie”) z 1933 roku. W następnym roku już redagował, wspólnie z René Le Senne'em, serię wydawniczą „Philosophie de l'Esprit”. Współpraca między obu filozofami rozpoczęła się w roku 1930, kiedy Le Senne poprosił Lavelle'a o przeglądnięcie i naniesienie uwag do swojej pracy *Le Devoir*. Od 1931 roku Lavelle i Le Senne podjęli współpracę z Gabrielem Marcelem, który udostępnił gro-

⁵ J. Migasiński, *W stronę metafizyki. Nowe tendencje metafizyczne w filozofii francuskiej połowy XX wieku*, Wrocław 1997, s. 66.

⁶ L. Lavelle, *La dialectique de l'éternel présent*, vol. I: *De l'Être*, Paris 1947, s. 11.

⁷ „Studium na temat bycia dokonane przez Lavelle'a ukazało się na długo przed egzystencjalistami. Jego pierwsze dzieło zatytułowane *l'Existence* pozostało nie wydane, ale było już napisane w latach 1912–1913, natomiast jego dzieło *De l'Être* jest z 1928 roku, podczas gdy *Byt i nicność* Sartre'a zostało wydane dopiero w 1943 roku. Można powiedzieć, że Lavelle w tej dziedzinie jest niezaprzeczalnym prekursorem”, C. d'Inval, *Une doctrine de la présence spirituelle. La philosophie de Louis Lavelle*, dz. cyt., s. 27.

nu filozofów swoje mieszkanie na comiesięczne spotkania. Grupa ta wspólnie z Emmanuelem Mounierem uczestniczyła w przygotowaniu czasopisma „Esprit”⁸. Wkrótce wsparli pomysł wydawcy Ferdynanda Aubiera, by stworzyć serię dzieł filozoficznych, będących odpowiedzią na wpływy materializmu⁹. 1 marca 1934 roku. Le Senne i Lavelle ogłosili „Manifest inauguracyjny”, który „nawoływał do odnowienia metafizyki, stanowiąc swego rodzaju reakcją przeciwko pozytywizmowi, fenomenalizmowi i idealizmowi, które wówczas dominowały we francuskiej myśli filozoficznej”¹⁰. W „Manifestie” określona została misja filozofii: „oddać człowiekowi poczucie jego egzystencji i jego autonomii, żeby wznieść jego myśli i jego duszę w stronę absolutu, który jest zasadą wszelkiej inteligibilności i wszelkiej tajemnicy”¹¹.

⁸ Por. A. Devaux, *Louis Lavelle et René Le Senne: Une amitié vouée au service de l'esprit*, dz. cyt., s. 65.

⁹ Seria dzieł zatytułowana *Philosophie de l'esprit* została zainicjowana w 1934 roku, „aby przeciwstawić się panującemu materializmowi i wbrew świadectwu zmysłów i uprzedzeń potocznej świadomości pokazać, po pierwsze, że materia jest niczym bez ducha, który ją myśli [...], po drugie, że to duch konstytuuje rzeczywistość, podczas gdy materia to tylko środek, za pomocą którego znajduje on swój wyraz”, L. Lavelle, *De l'intimité spirituelle*, dz. cyt., s. 270.

¹⁰ G.G. Hardy, *La vocation de la liberté chez Louis Lavelle*, Louvain–Paris 1968, s. 10.

¹¹ Por. L. Lavelle, R. Le Senne, *Les Études Philosophiques*, Juin 1934, s. 22.

Spis treści

Przedmowa	5
Rozdział I	
Metafizyka egzystencjalna	15
1. Wprowadzenie do filozofii Louisa Lavelle'a	15
1.1 Biografia	15
1.2 Inspiracje	19
1.3 Zakres i cele filozofii Lavelle'a	31
1.3.1 Doświadczenie wewnętrzne	32
1.3.2 Metoda refleksyjna i jej dziedzina	34
1.3.3 Analiza refleksyjna	38
1.3.4 Dialektyka świadomości	41
2. Bycie i Akt	45
2.1 Doświadczenie obecności w byciu	47
2.2 Akt, bycie i partycypacja	51
2.3 Bycie-Akt i Bóg	56
3. Odkrywanie podmiotu	60
3.1 Partycypacja	67
3.1.1 Interwał	71
3.1.2 Interwał jako warunek wolności	72
3.1.3 Natura i wolność	73
3.1.4 Czas i przestrzeń	74
3.1.5 Sens	77
3.2 Egzystencja i esencja	78
3.2.1 Egzystencja	79
3.2.2 Esencja – sens egzystencji	81
3.2.3 Egzystencjalizm Lavelle'a	90
4. Metafizyka a aksjologia	91
4.1 Bycie i dobro	92

4.2 Ideał i rzeczywistość	93
4.3 Egzystencja i wartość	95

Rozdział II

Filozofia wartości	101
1. Wartości szczegółowe i Wartość	105
2. Psychologiczne konstituowanie się wartości	109
2.1 Pragnienie	115
2.2 Preferencja	119
2.3 Osąd wartości	124
2.4 Kryterium wyboru	128
3. Hierarchia wartości	132
3.1 Wartości ekonomiczne	139
3.2 Wartości afektywne (emocjonalne)	145
3.3 Wartości poznawcze (intelektualne)	151
3.4 Wartości estetyczne	160
3.5 Wartości moralne	168
3.6 Wartości duchowe	176
4. Dobro i zło	184
4.1 Wolność i zło	187
4.2 Błąd Narcyza	190
4.3 Zło. Nabert a Lavelle	193
4.4 Między złem a optymizmem	197
5. Jedność duchowa	199
5.1 Samotność i Całość duchowa	199
5.2 Komunikacja międzyludzka	201
5.3 Miłość jako najdoskonalsza forma świadomości	202

Rozdział III

Metafizyczna aksjologia Lavelle'a a wyzwania epoki ponowoczesnej	207
1. Niewykorzystane szanse egzystencjalizmu	211
1.1 Egzystencja – nowa droga uzyskiwania wiedzy o sobie i świecie	211
1.2 Wolność i egzystencja	212
1.3 Autentyczność – trudność uchwycenia samorealizacji egzystencjalizmie Sartre'a	216

1.4 Śmierć Boga i natura człowieka	223
1.5 Wolność Ja a obecność Drugiego	228
2. Przewycięzanie metafizyki bytu	233
2.1 Rozum i byt	233
2.2 Byt a bycie	240
2.3 Oderwanie bycia ludzkiego od Bycia i „śmierć człowieka” .	243
2.4 Próby „przewycięzania” metafizyki	248
2.5 Powrót do bycia	256
3. Powrót do wartości	260
3.1 Postmodernistyczne oczyszczenie pola dla aksjologicznej metafizyki bycia	264
3.2 Metafizyka i wartości	271
3.3 Wartość Bycia a bycie wartości	276
3.4 Autentyczna samorealizacja w perspektywie bycia	285
3.5 Konsekwencje pluralizmu „bezzałożeniowego” i aksjolo- giczny projekt porządkowania świata	297
Zakończenie	315
Bibliografia	319
Streszczenie: Aksjologia Louisa Lavelle’a wobec ponowocze- snego kryzysu wartości	332
Summary: The Axiology of Louis Lavelle in the Face of the Postmodern Crisis of Values	335
Résumé: Axiologie de Louis Lavelle envers la crise postmoderne des valeurs	339
Indeks nazwisk	343
Indeks rzeczowy	348

W serii Myśl Filozoficzna dotychczas ukazały się:

- A. Anzenbacher, *Wprowadzenie do filozofii* (wyd. III)
- J.W. Bremer, *Wprowadzenie do logiki* (wyd. II)
- S. Wszolek, *Wprowadzenie do filozofii religii*
- T. Ślipko SJ, *Zarys etyki ogólnej* (wyd. IV)
- T. Ślipko SJ, *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1: *Etyka osobowa* (wyd. II)
- T. Ślipko SJ, *Zarys etyki szczegółowej*, t. 2: *Etyka społeczna* (wyd. II)
- H.-D. Mutschler, *Wprowadzenie do filozofii przyrody*
- G. Haefner, *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej*
- J. Grondin, *Wprowadzenie do hermeneutyki filozoficznej*
- J.F. Crosby, *Zarys filozofii osoby. Bycie sobą*
- P. Prechtel, *Wprowadzenie do filozofii języka*
- R. Ferber, *Podstawowe pojęcia filozofii 1*
- R. Ferber, *Podstawowe pojęcia filozofii 2*
- A. Anzenbacher, *Wprowadzenie do etyki*
- P. Prechtel (red.), *Leksykon pojęć filozofii analitycznej*
- K. Gloy, *Wprowadzenie do filozofii świadomości*
- A. Anzenbacher, *Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej*
- A. Keller, *Wprowadzenie do teorii poznania*
- A. Swift, *Wprowadzenie do filozofii politycznej*
- J. Bremer, *Wprowadzenie do filozofii umysłu*
- V. Dusek, *Wprowadzenie do filozofii techniki*
- G. Pöltner, *Estetyka filozoficzna*
- T. Zagzebski, *Wprowadzenie historyczne do filozofii religii*
- ◆ J. Disse, *Metafizyka od Platona do Hegla*
- ◆ G. Gabriel, *Teoria poznania od Kartezjusza do Wittgensteina*
- ◆ T. Gadacz, *Filozofia Boga w XX wieku. Od Lavelle'a do Tischnera*
- ◆ V. Drehsen, W. Gräß, B. Weyel, *Filozofia religii od Schleiermachera do Eco*
- ◆ G. Scherer, *Filozofia śmierci od Anaksymandra do Adorno*
- ◆ N. White, *Filozofia szczęścia od Platona do Skinnera*
- ◆ I. Ziemiński, *Metafizyka śmierci*
- V. Zotz, *Historia filozofii buddyjskiej*
- D.H. Frank, O. Leaman, *Historia filozofii żydowskiej*
- J. Skoczyński, J. Woleński, *Historia filozofii polskiej*
- W. Goerd, *Historia filozofii rosyjskiej*
- ▲ B. Russell, *Badania dotyczące znaczenia i prawdy*
- ▲ D. Hildebrand, *Metafizyka wspólnoty*
- ★ D. Zahavi, *Fenomenologia Husserla*